

Теоретичний матеріал «Розкласти по поличках»

Складнопідрядні речення з підрядними ступеня і способу дії, порівняльні, місця, часу

Складнопідрядні речення з підрядними обставинними

До цього типу **складнопідрядних речень** належать речення, у яких **підрядна** частина виступає щодо **головної** в ролі обставини або уточнює **обставину** в головній частині.

Залежно від виду **обставини**, яку замінює або уточнює **підрядна** частина, підрядні **обставинні** поділяються на підрядні **часу, місця, причини, способу і ступеня дії, порівняльні, умови, допусту, мети**.

Підрядна частина складнопідрядного речення може вказувати на якісні чи кількісні ознаки дії або стану, про які говориться в **головному** реченні, або ж конкретизувати значення **обставини** головного речення з погляду її якісних чи кількісних ознак і відповідати на **питання як? яким способом? якою мірою? наскільки?**

Залежно від того, який відтінок значення має **підрядна** частина – якісний, кількісний чи порівняльний, – розрізняємо відповідно складнопідрядні речення з підрядними **способу дії, з підрядними міри або ступеня, з підрядними порівняльними**.

Складнопідрядними реченнями з підрядними **способу і ступеня дії** називаються такі складні речення, у яких підрядна частина вказує на спосіб або ступінь дії, про яку йдеться в **головному** реченні, або вказує на характер або спосіб проходження дії або стану головного речення (дає якісну характеристику).

Підрядне речення способу дії відповідає на питання **як? яким способом? якою мірою? наскільки?**

Підрядні речення **способу і ступеня дії** з'єднується з **головним** сполучним словом **як** і сполучниками підрядності **як, мов (немов, мовби, немовби), наче (неначе), ніби (нібито), начебто, ніж, чим, що, щоб**.

У **головній** частині може бути слово **так**, що виступає в ролі **обставини** способу дії. (*І хто ж іще Тичину прочитає так, як Тичину прочитала весна!* (Є. Гуцало.)

Підрядні частини **способу й ступеня дії** можуть стояти після **головної** частини (*Собака гавка так, як його годують*. (Народна творчість), перед **нею** (*Як працює Яків, стільки йому дяки*. (Народна творчість) та **всередині** **головної** частини (*Стукнула дверима, що аж стільчики всі скакнули, й вийшла*. (Марко Вовчок).

Складнопідрядним реченням із підрядним **порівняльним** називається складне речення, **підрядна** частина якого пояснює шляхом порівняння, оснований на будь-яких асоціаціях, зміст усього головного речення («Дідусь в'яже ятерину, як та Парка тче нитку людського життя...» (І. Багряний).

Часто підрядні **порівняльні** речення бувають неповні, тобто мають лише один головний член – підмет або присудок, який і виконує порівняльну функцію, стосуючись, відповідно, присудка або підмета головного речення («Ллється море, плеще в берег, Б'ється в сірі скелі, Мов з кайданів хоче вийти На степи веселі»(О.Олесь).

Зверни увагу!

Підрядні порівняльні речення слід відрізняти від **порівняльних зворотів**, які становлять собою частину простого речення, що містить порівняння і з'єднується з реченням за допомогою **підрядного сполучника**. Підрядний порівняльний зворот, на відміну від підрядного **порівняльного речення**, не

становить собою предикативної одиниці, наприклад: «Як парость виноградної лози, плекайте мову» (М. Рильський).

Підрядні **порівняльні** речення можуть стосуватися як прислівника в **головному** реченні, так і всього головного речення, вони можуть займати будь-яке місце відносно **головного**: «Мов косарі - крадіжники, поспішаючи, кладуть колосся чужої ниви, так кулеметники стріляниною косили ряди селян» (В.Барка).

Складнопідрядним реченням з підрядним **місця** називається таке складне речення, у якому **підрядна** частина вказує на **місце** чи **напрямок дії**, про яку йдеться в **головному** реченні.

Підрядне речення **місця** відповідає на питання обставин місця: **де? куди? звідки?** (*Десь там моя вітчизна неземна, де пахнуть зорі, ніби євшан-зілля.* (Д.Павличко.)

Підрядне речення **місця** залежить від **головного** речення в цілому.

З **головним** реченням воно з'єднується **сполучними словами** **де, куди, звідки**. У головному реченні цим словам можуть відповідати **слова тут, там, туди, всюди, скрізь, звідти, кудись** тощо. (*І серце полинуть бажася туди, де ще воля гуляє.* (Б.Грінченко.)

Підрядні речення **місця** можуть стояти після **головної** частини речення (*Там ясна світлиця, де красна молодиця (Народна творчість)*), перед **головною** частиною (*Де творчості немає, там і життя нема!* (В. Сосюра.) або всередині **головної** частини (*Білі каштани, світлі огні, де б не бував я, любі мені* (А.Малишко.).

Складнопідрядним реченням з підрядним **часу** називається таке складне речення, у якому підрядна частина вказує **на час або тривалість дії**, про яку йдеться в **головному** реченні.

Підрядне речення **часу** відповідає на питання обставини часу **коли? відколи? як довго? з якого часу? до якого часу? з яких пір?** (*Коваль клепає, поки тепле* (Народна творчість).

З **ГОЛОВНИМ** реченням підрядне речення **часу**

з'єднується **сполучниками підрядності** й сполучними словами *коли, поки, доки, ледве, в міру того як, до того як, після того як, відтоді як, з того часу як, перш ніж*. Цим словам у **ГОЛОВНОМУ** реченні можуть відповідати слова *тоді, доти, до тих пір, до того часу* тощо. (Є скарби, допоки їх шукають (Л.Костенко).

Підрядні речення **часу** можуть стояти перед **ГОЛОВНОЮ** частиною складнопідрядного речення (*Відколи на світі пісні гомоніли, такої не чути ніколи*. (Л.Костенко), після **ГОЛОВНОЇ** частини (*Не щебечи, соловейку, як сонце пригріє. Не щебечи, малюсенький, як і вечоріє*. (В.Забіла), всередині **ГОЛОВНОЇ** частини (напр.: *Уночі, як Чумацький Шлях сріблисту куряву простеле, вийди на Дніпро!* (П.Тичина).

Зверни увагу!

Залежно від способу приєднання підрядної частини до **ГОЛОВНОЇ** підрядне **часу** може:

- 1) конкретизувати, розкривати зміст співвідносного слова, яке виступає в **ГОЛОВНОМУ** реченні в ролі обставини **часу**;
- 2) уточнювати обставину **часу ГОЛОВНОГО** речення, виражену здебільшого прислівником незайменникового походження;
- 3) виконувати функцію відсутньої в **ГОЛОВНОМУ** реченні обставини **часу**, поширюючи головну частину складнопідрядного речення в цілому.

Підрядна частина може стояти перед **ГОЛОВНОЮ**, в середині та після **ГОЛОВНОЇ** частини.

Складнопідрядні речення з підрядними **часу** можуть указувати:

- 1) на відношення одночасності (повної або часткової);
- 2) на відношення різночасності, послідовності;
- 3) на часові межі, період тривання дії або стану головного речення;
- 4) на постійну повторюваність послідовних дій або станів.

Ці відношення виражаються різними засобами синтаксичного зв'язку (**сполучниками, сполучними словами**) та видо-часовими значеннями дієслів-присудків. Так, коли присудки **ГОЛОВНОГО** і **підрядного** речень виражені

дієсловами недоконаного виду у формі теперішнього, минулого або майбутнього часу і **підрядна** частина приєднується до **головної** сполучниками **коли, як**, час дії **головного** речення збігається з часом дії або стану **підрядного** речення.

На часову межу (початковий або кінцевий момент) дії **головного** речення вказують **сполучники** і сполучні слова **поки, доки, відколи, з того часу як, до того часу як, як тільки, тільки що, скоро, ледве**. Різночасність, послідовність дій головного та підрядного речень виражається за допомогою складених **сполучників після того як, перед тим як, до того як**.

Коли **сполучник** переходить у **головне** за змістом речення, виникають так звані «обернені» відношення, або взаємна підрядність: «Андрій спустив на воду човна і вже хотів був рушати, як в вільшині запорощало гілля і на луку вибігла захекана дівчина» (Г.Тютюнник).

Взаємна підрядність характерна, насамперед, для речень, **головна** частина яких містить дієслово **встигати** з заперечною часткою **не**: «Андрій ще не встиг зорієнтуватися, як його взяли за руки й за ноги й потягли в коридор» (І.Багрянний) — або дієслово **доконаного виду**, що позначає дію, до завершення якої настає дія або стан **підрядного** речення. Для цього типу складнопідрядних речень із підрядним **часу** характерна постпозиція підрядної частини.